स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ, नांदेड
ज्ञानतीर्थ परीसर, विष्णुपूरी, नांदेड-४३१६०६ (महाराष्ट्र)

स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठातंर्गत
पीएच.डी. (अर्थशास्त्र)
पदवीसाठी सादर करावयाचा शोध प्रबंधाचा संकल्पित आराखडा

"नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती-जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान"
(सन २००९-१० ते २०१८-१९)

मार्गदर्शक
प्रा.डॉ.एस.टी. सामाले
प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
कै. नितीन कला व विज्ञान महाविद्यालय,
पाथर (जि. परभणी)४३१५०६

संशोधक
संजय दत्तात्रय बावीस्कर
एम.ए.(अर्थशास्त्र), एम.फिल.

सन-२०१९

शहरी भागाकडे वळत आहे. तर सुशिक्षितताची बेरोजगारी, कारखान्यातील उत्पादन कमी, औद्योगिक बेरोजगारी इ. अशा अनेक समस्यामुळे देशातील मोकळी स्थलांतर वृत्तीतही वाढ होत आहे. इ. या परिस्थितीचा विचार केला असता आपल्या देशात देशाचे सरकार व त्याचा घटक राज्यांचे घटक राज्य सरकार ही कल्याणकारी राज्याची भूमिका बजावितात ही कल्याणकारी राज्याची भूमिका बजावित असतांना देशाचे सरकार व राज्या राज्यांची सरकारे ही आपल्या देशातील राज्यातील लोकांची संरक्षणाची कल्याणाची/हिताची व इतर कर्तव्ये व जबाबदारीची भूमिका बजावित आहे. त्यानुसार देशाचे अर्थात भारत सरकार हे पुर्ण देशाकरीता कर्तव्ये, जबाबदारी नियोजन, उपाययोजना, कल्याणकारी/हित योजना आखून राबवित आहे. त्याप्रमाणे देशातील सर्व घटक राज्याचा विचार केला असता देशातील सर्व घटक राज्ये व त्यात महाराष्ट्रांचे महाराष्ट्र शासन/राज्य सरकारे ही यावरील सर्व बाबींची पुर्तता करीत आहे.

संशोधन समस्याः विषय निवडीची कारणे /हेतू :

भारताची सतत वाढणारी लोकसंख्या ही देशापूढील असणारी एक समस्या आहे. कारण सन २००१ च्या जणगणनेनुसार भारताची लोकसंख्या १०२.७ कोटी होती ती सन २०११ मध्ये १२५ कोटी एवढी झालेली आहे. तर सध्या ती १३२ कोटी ऐवढी अवाढव्य झालेली आहे. तसेच जागतिकीकरणाचा भारतातील विविध क्षेत्रात झालेला अनुकूल—प्रतिकूल परिणाम, बाजारातील विविध व खुल्या किंमतीचे चढ—उतार स्पर्धात्मक युग त्यातच महाराष्ट्राचा विचार केला असता महाराष्ट्रात सुशिक्षित बेरोजगारांची रोजगार केंद्रातील नोंदणी संख्या ४० लाख आहे. याशिवाय विविध शाखेनुसार शाळा कॉलेज मधून दरवर्षी सुशिक्षिताचे लोंढे बाहेर पडत आहेत. त्यामुळे अशा बेकार, दारिद्रयात जीवन जगत असलेल्या बेकार सुशिक्षितांची स्वयंरोजगाराकडे वळावे यासाठी भारत सरकारच्या त्या—त्या खात्यामार्फत राष्ट्रीयकृत बॅका विविध महामंडळे राज्य सरकार महाराष्ट्र

शासन महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक न्याव व विशेष सहाय्य या खात्यामार्फत व इतर खात्यामार्फत, या खात्याची विविध महामंडळ व सहकारी बॅका पतसंस्था यांच्यामार्फत कर्जपुरवठा केला जात असतो. याप्रमाणे देशातील ग्रामीण भागापासून ते शहरी भागातील गरजूंना त्यांची पत परिक्षण करून कर्ज पुरवठा करून देशातील राज्यातील दारिद्रय/बेकारी दूर केले जात असते.

देशाच्या निरनिराळया क्षेत्रात अधिकाअधिक प्रगती घडून घेत आहे. बॅकिंग व्यवसाय/क्षेत्र, केंद्र सरकार व राज्य सरकारची महामंडळे देखील याला अपवाद नाही. त्यानुसार ग्रामीण व शहरी भागातील विविध जाती—जमातीच्या लोकांमधील बेकारी—दारिद्रय दूर व्हावे व त्यांची आर्थिक प्रगती होउन त्या—त्या जाती जमातीच्या लोकांना चांगले जीवन जगता यावे. यासाठी महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खात्याअंतर्गत विविध महामंडळाची भूमिका उदा.
१) महात्मा फुले मागासवर्ग विकास महामंडळ २) लोकशाही अण्णाभाऊ साठे महामंडळ ३) संत रोहिदास चर्मोद्योग व चर्मकार महामंडळ ४) वसंतराव नाईक विमुक्त जाती व भटक्या महामंडळ ५) महाराष्ट्र राज्य इतर मागासवर्ग व विकास महामंडळ इ. या विविध महामंडळाची भूमिका/कार्ये ही अत्यंत महत्वाची आहेत. अर्थात ग्रामीण व शहरी भागाची आर्थिक, सामाजिक, शैक्षणिक व इतर सर्वांगीण प्रगती घेण्यास भारत सरकार केंद्र सरकारच्या विविध योजना, राज्य सरकार राज्य सरकारच्या विविध योजना, केंद्र राज्य सरकारची प्रत्येक खाती/ विभाग उदा. महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खात्याअंतर्गत विविध महामंडळे, सहकारी संस्था सह. बॅक, पतसंस्था इ. मार्फत मदत होत असतो. इ. बाबतचा विचार करून मी आपल्या भारत देशाच्या महाराष्ट्र राज्यात राहतो. महाराष्ट्रातील नाशिक जिल्हयातील रहिवासी असल्याने महाराष्ट्र शासनाच्या सामाजिक न्याव विशेष सहाय्य खात्याअंतर्गत विविध महामंडळाचा विचार करून त्या त्या महामंडळाची उद्दिष्टे, कार्यप्रमाणाली, धोरणे, कार्ये इ. ही रचनेनुसार

भिन्न भिन्न लोकांचा प्रगतीचा आढावा लक्षात घेऊन व त्यांची उत्तरोत्तर आर्थिक व सामाजिक प्रगती कशी झाली ते अभ्यासणे.

५) सामाजिक न्याय व विशेश सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे यांच्या कोणकोणत्या योजना आहे व त्या योजना कशा राबवितात ते पाहणे.

६) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे व्यवस्थापन, संघटन व कार्य कसे चालते ते पाहणे.

७) सद्यस्थितीत सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाची कशी वाटचाल चाललेली आहे/करीत आहे याचा अभ्यास करणे.

भारताच्या विविध घटक राज्यानुसार महाराष्ट्र हे एक घटक राज्य आहे. महाराष्ट्र या घटक राज्यातील नाशिक हा एक जिल्हा आहे. त्यानुसार जिल्हयाचे ठिकाण म्हणून नाशिक शहर आहे व त्यानुसार नाशिक शहर व नाशिक जिल्हयातील इतर तालुके, गांवे, भाग याना पुरातन इतिहास लाभलेला असल्याने नाशिक शहराला व लिळयातील इतर भागांना महत्वपूर्ण ऐतिहासिक दृष्टीने पाहिले जाते. उदा. नाशिकला श्रीक्षेत्र पंचवटी, श्रीरामदर्शन, गोदावरी नदी व इतर धार्मिक देवी देवतांची जुनी प्रसिध्द मंदिरे आहेत. नाशिक पासून १८ कि.मी. अंतरावर असलेले श्रीक्षेत्र त्रंबकेश्वर येथे १२ ज्यार्तिलिंगाचे औचित्य साधून व पुरातन कथेनुसार दर १२ वर्षानी नाशिक—त्रंबकेश्वर येथे पुर्ण कुंभेळा भरला जातो. नाशिक येथून जवळ असलेले ओझरमिग येथे भारत सरकारच्या (एच.ए. एल.) म्हणून विमाने तयार करण्याचा कारखाना आहे.

नाशिक जवळील/उपभागात नाशिकरोड येथे भारत सरकारची प्रतिभूती मुद्रणालय/नोटा व पोस्टाची तिकीटे तयार करण्याची मोडी प्रेस, नाशिक जवळील उपभागात व देवळाली कॅम्प येथे मिलीटरी कॅम्प/सैन्य छावणी आहे. शहराच्या जवळील अंबड, सातपूर येथे (एम.आय.डी.सी.) औद्योगिक परिसर

आहे. त्यानुसार नाशिक शहर नगरपालिकेचे रूपांतर महानगरपालिकेत सन १९८३ मध्ये झालेले आहे. तेव्हापासून ते आजपर्यंत नाशिक/महानगरपालिकेच्या शहराच्या लोसंख्येमध्ये सातत्याने वाढ होत गेली. त्याचप्रमाणे काळानुरूप नाशिक व नाशिक जिल्हयातील काही तालुक्यांचा /गावांचा/भागांचा लोकसंख्या, शेती, व्यापार, वाहतुकसेवा उद्योग व बॅक विषयक सेवा इ. मध्ये अधिकाअधिक वाढ होत केलेली दिसून येते.

नागरी भागातील व नाशिक जिल्हा पातळीवरील आर्थिक व सामाजिक समस्या सोडविण्यात सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्यखाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे योगदान/भूमिका/सहकार्य अधिक महत्वाचे आहे ही बाबत जाणून घेण्यासाठी म्हणून हा प्रबंध तयार करण्यात आला आहे.

संशोधनाही उद्दिष्टे:

सर्वसाधारणपणे कोणताही अभ्यास/संशोधन करीत असतांना त्या—त्या अभ्यासाची उद्दिष्टे लक्षात घ्यावी लागतात म्हणून त्याप्रमाणे खालील प्रमाणे उद्दिष्टे मांडण्यात आली आहेत.

''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—१० ते २०१८—१९) अभ्यास करण्यासाठी/संशोधन कार्य पुर्ण करण्यासाठी पुढील उद्दिष्टे लक्षात घेतलेली आहे.

१) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाचे विविध महामंडळे गरजूंना/इच्छुकांना कोणकोणत्या प्रकारच्या कर्ज पुरवठा व कोणत्या पध्दतीने कर्जपुरवठा करते.

२) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र

शासनाच्या विविध महामंडळानी भांडवल निधी कसा उभारला /भांडवल सहाय्य कोणी व किती प्रमाणात दिले.

३) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या कामकाज पध्दतीने अध्ययन करणे व कोण कोणत्या योजना महामंडळामार्फत राबविल्या जातात याचा अभ्यास करणे.

४) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या कार्यक्षेत्राचा अभ्यास करणे.

५) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळातील कर्मचारी योजनांचा अभ्यास करणे.

६) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांच्या प्रगतीच्या वाटचालीचा /वाढत्या ग्राहकांचा अभ्यास करणे.

७) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या आधुनिकीकरण व संगणकीकरणाचा अभ्यास करणे.

संशोधनाची गृहीतकृत्ये:

कोणताही अभ्यास/संशोधन करीत असतांना त्या संबंधीची परिस्थिती गृहीत धरून अभ्यास केला जातो. म्हणून त्यासाठी त्या अभ्यासाची गृहीतके खालील प्रमाणे मांडण्यात आलेली आहेत.

१) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे ही भांडवल उभारणी अधिक घेण्याकरीता व महाराष्ट्र शासनाकडून भांडवल/निधी अधिक मिळावी यासाठी प्रयत्न करीत आहे व महाराष्ट्र शासन सुध्दा या महामंडळांना अधिकाअधिक निधी उपलब्ध करून देत आहे.

२) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे कार्यक्षम व्यवस्थापन व संघटन पध्दतीमुळे या विविध महामंडळाचा उत्तरोत्तर महाराष्ट्र राज्यात/नाशिक जिल्हयात/कार्यक्षेत्रात विविध जाती—जमातींचा विश्वास वाढू नही विविध महामंडळे नाशिक जिल्हयातील जाती—जमातींची विश्वासपात्र ठरून त्या—त्या महांमंडळाकडे कर्जाची मागणी वाढत आहे.

३) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे कार्यक्षम व्यवस्थापन व संघटन पध्दतीमुळे या विविध महामंडळे ही योग्य व्याजदर व सुरळीत कर्जवाटप पध्दतीमुळे या विविध महामंडळाचा विकास झाल्याचे दिसून येते.

४) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र शासनाची विविध महामंडळे, आधुनिकीकरणाच्या काळात संपूर्ण संगणकीकरणामुळे महामंडळाचे कर्ज वाटप व इतर सर्व व्यवहार पारदर्शक पध्दतीने घेऊन या महामंडळांची कार्य/व्यवहार सुरळीत चालतो.

५) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अतंर्गत महाराष्ट्र

शासनाच्या महामंडळामुळे नाशिक जिल्हयातील ग्रामीण व शहरी भागातील मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या कुटूंबीयांची आर्थिक व सामाजिक प्रगती घेण्यास मदत होत आहे.

संशोधन पध्दती/तथ्य संकलन:

प्रस्तुत ''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—१० ते २०१८—१९) सुक्ष्म (नमुना) अध्ययन या प्रकारचे असेल संकलित तथ्यांची मांडणी वर्णनात्मक आणि विश्लेषणात्मक या दोन्ही प्रकारची असेल/करणार या संशोधन पध्दतीमधील (अ) प्राथमिक मार्ग (ब) दुय्यम मार्ग खालील प्रमाणे सांगता येईल.

(अ) प्राथमिक मार्ग

मुलाखत/भेट/प्रश्नावली—''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—१० ते २०१८—१९) याचे सर्वेक्षण करण्यासाठी प्राथमिक मार्ग म्हणून मी या विविध महामंडळाचे मा.मुख्य कार्यकारी अधिकारी साहेब/व्यवस्थापक व विविध विभागाचे इतर कर्मचारी यांची मुलाखत घेणार व आर्थिक अध्यापना सर्वेक्षण व सामाजिक परिणाम यासाठी आवश्यक ते प्रश्न विचारून आवश्यक ती माहिती संकलित करणार तसेच या विविध महामंडळाचे मुंबईतील मुख्य कार्यालयास भेटी देऊन आवश्यक त्या — त्या अधिका—यांना भेटून आवश्यक ती कागदपत्रे पाहून, तपासून संशोधनासाठी आवश्यक ती माहिती त्या—त्या अधिकारी व कर्मचारी यांच्याकडून मिळविणार.

त्याचप्रमाणे सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्यक खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडहांचे आर्थिक अध्ययन/सर्वेक्षण करण्यासाठी या विविध

महामंडळाचे एक घटक म्हणून या विविध महामंडळाच्या प्रत्यंकी किमान ४०/५० कर्जदारांना /लाभार्थीना मी प्रत्यक्ष भेटणार व या महामंडळासंबधी आवश्यक ती प्रश्न विचारून आवश्यक ती माहिती संकलित करणार.

(अ) दुय्यम मार्ग:

वार्षिक अहवाल वाचन व इतर माहिती वाचन—''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—२०१० ते २०१८—२०१९) यासाठी सामाजिक नयाय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांची योगदान सर्वेक्षण करण्यासाठी मी दुय्यम मार्ग म्हणून मी या विविध महामंडळाचे मा.व्यवस्थापक/कार्यकारी अधिकारी साहेब यांच्याकडून या विविध महामंडळाचे प्रकाशित केलेले विविध आर्थिक वर्षांचे वार्षिक अहवाल, विविध कागदपत्रे, पुस्तके, संदर्भ पुस्तके या महामंडळाच्या विविध विभागाचे कर्मचारी वर्ग यांच्याकडून मिळविणार व त्याआधारे सर्वेक्षणाची आवश्यक ती माहिती संकलित करून या विविध महामंडळाची प्रगती/विकास व इतर बाबींचा अभ्यास करणार.

अशा प्रकारे प्रस्तुत या प्रबंधात विषयाच्या अभ्यासासाठी प्राथमिक मार्गाव्दारे मुलाखत, प्रश्नावली/भेट इ. आणि साध्या यादृच्छिक नमुना पध्दतीव्दारे (या विविध महामंडळाचे अधिकारी, कर्मचारी, ग्राहक/कर्जदार यांच्याकडून) आणि दुय्यम माहितीसाठी या विविध महामंडळाची विविध कागदपत्रे, विविध पुस्तके, वार्षिक अहवाल, संदर्भ पुस्तके इ. आधारे माहिती संकलित करता येईल. त्याच बरोबर सामग्रीचे विश्लेषण करण्यासाठी सांख्यिकीय साधनांबरोबरच सारणी / तक्ते, आलेख विभाजित वर्तुळ इ. चा वापर केला जाईल.

संशोधन विषयाची व्याप्ती/कालखंडः

''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—२०१० ते २०१८—२०१९) या प्रबंधाचे संशोधन करण्यासाठी (सन २००९—१० ते २०१८—१९) हा १० वर्षाचा कालखंड निवडण्यात आलेला आहे.

स्वरूप (सामुग्री संग्रहनाची तंत्रे):

''नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, महाराष्ट्र शासनाचे योगदान'' (सन २००९—२०१० ते २०१८—२०१९) या प्रबंधाचे संशोधन करण्यासाठी मी (मार्च २००९—१० ते मार्च २०१८—१९) या आर्थिक/वित्तीय वर्षांचे 'नमुना निवड' सहेतुक नमुना पध्दती या पध्दतीनुसार अध्ययन/सर्वेक्षण करणार कारण आर्थिक अध्ययन/सर्वेक्षण करण्यासाठी साधारण मागील ३ किंवा त्यापेक्षा जास्त वर्षाचा आढावा/विचार केला जातो/घेतला जातो. कोणत्याही एकाच वर्षांचा विचार, अध्ययन केले जात नाही. त्यामुळे सलग ३ वर्षांचा किंवा त्यापेक्षा अधिक वर्षांचा चढ—उतारांचा विचार लक्षात घेऊन त्यानुसार आवश्यक ते आर्थिक अध्ययन/सर्वेक्षण केले जाते किंवा करता येते.

सर्वेक्षण करण्याची पध्दतीः

(१) समग्र पध्दती /पुर्ण गणना पध्दत /राशी पध्दत (२) नमुना पध्दत—पुर्ण गणना पध्दती किंवा नमुना पध्दती वापरून सामग्री संकलित करता येते. त्यानुसार मी नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात महाराष्ट्र शासनाचे योगदान (सन २००९—१० ते सन २०१८—१९) या प्रबंधाचे संशोधन करण्यासाठी नमुना पध्दतीने प्रकार (१) निर्हेतुक (यादृच्छिक) नमुना पध्दती—पुर्वग्रह न ठेवता सोडत पध्दतीने व विशिष्ट

क्रमवारीने नमुना निवडण्याची पध्दत म्हणजे निर्हेतुक नमुना पध्दती होय. या पध्दतीत संशोधकाच्या आवडी निवडीस वाव नसतो. तसेच राशीतील घटकांची नमुन्यात निवड होण्याची समान शक्यता असते.

(२) सहेतुक नमुना पध्दती/गटनिहाय नमुना पध्दत /कोटा पध्दत—विशिष्ट हेतु मनात बाळगून त्यानुसार नमुना निवडण्याची पध्दत म्हणजे सहेतुक नमुना पध्दती होय. यापध्दती नमुना निवडण्याचे स्वातंत्र्य संशोधकाला असते. मात्र त्याने नमुने निवडतांना समुहाचे किंवा ाशीचे योग्य प्रतिनिधीत्व करू शकणा—यांचीच निवड करावी अशी अपेक्षा असते. या पध्दतीत कोणतेच वेगळे तत्व किंवा सिध्दांत नाही. संशोधक स्वत:च्या विवेकानुसार नमुन्याची निवड करत असल्याने गणना क्षेत्रातील प्रत्येक प्रकारच्या घटकांचा समावेश नमुन्यात होऊ शकतो. यानुसार मी नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातींच्या आर्थिक व सामाजिक विकासात, सामाजिक नयाय व विशेष सहाय्य खाते अंर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांनी (सन २००९—१० ते सन २०१८—१९) या कालखंडात दिलेल्या कर्जदारांच्या/लाभार्थीची संख्या प्रमाण लक्षात घेऊन त्याप्रमाणे मी संशोधन प्रबंध पुर्ण करेल. उदा. महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांनी दिलेल्या कर्जदारांची/लाभार्थीची एकूण संख्या अनुक्रमे (१) महाराष्ट्र राज्य इतर मागासवर्ग व विकास महामंडळ = ५३१, (२) महात्मा फुले मागासवर्ग महामंडळ =५०६, (३) संत रोहिदास चर्मोद्योग महामंडळ = ४६०, (४) वसंतराव नाईक विमुक्त जाती व भटक्या जमाती महामंडळ = ३८२, (५) लोकशाहिर अण्णाभाऊ साठे महामंडळ = ३५८ याप्रमाणे असून यातील कमी—जास्त प्रमाण लक्षात घेऊन त्या त्या विविध महामंडळातील कर्जदारांची/लाभार्थ्यांची संख्या साधारणत: ४० किंवा ५० या प्रमाणे लक्षात घेऊन तसेच महाराष्ट्र शासनाचे नोकरी—शिक्षण यातील आरक्षण प्रमाण लक्षात घेऊन, नाशिक जिल्हयात विविध जाती—जमातींचे प्रमाण किती? कोणत्या वर्गाला

आरक्षणानुसार किती कर्ज मिळावे ? याचे सर्वेक्षण करून त्या आधारे या प्रबंधाचे संशोधन कार्य मी पुर्ण करणार.

प्रस्तावित प्रकरण योजना/संशोधनाच्या प्रकरणांची रूपरेषा/आढावा

प्रकरण (१) प्रस्तावना व संशोधन प्रणाली/पध्दती

प्रास्ताविक—भारतातील जाततीय व्यवस्थेचे वर्गीकरण/प्रकार, संशोधनाचा विषय/हेतू उद्दिष्टे, संशोधनाची पध्दती/तथ्य संकलन (अ) प्राथमिक मार्ग (ब) दुय्यम मार्ग, संशोधन विषयाची व्याप्ती/कालखंड, स्वरूप (सामुग्री संग्रहनाची तंत्रे), सर्वेक्षण करण्याच्या पध्दती (१) समग्र पध्दती (२) नमुना पध्दती, नमुना पध्दतीचे प्रकार (१) निर्हेतुक नमुना पध्दती (२) सहेतुक नमुना पध्दती

प्रकरण (२) संदर्भ साहित्याचा आढावा—विषय विश्लेषण

प्रकरण (३) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाचे विविध महामंडळे यांच्या परिसराचा अभ्यास.

प्रास्ताविक, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाची विविध महामंडळे यांचे कार्यक्षेत्र, नाशिक जिल्हयातील काही ठिकाणांची ठळक संक्षिप्त माहिती नाशिक जिल्हयातील शहरी व ग्रामीण भागातील व्यापार/उद्योगधंदे नाशिक जिल्हयातील, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाची विविध महामंडळे यांचा दृष्टीक्षेप.

प्रकरण (४) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे व्यवस्थापन व विकास.

प्रास्ताविक, उद्दिष्टे सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाची विविध महामंडळे यांची कार्यक्षेत्र, स्थापना, संघटन रचना, गुंतवणूक/भांडवल कर्ज व कर्जाचे प्रकार, कर्ज वितरण पध्दती, कर्ज वसूली, अनुत्पादक कर्जे (एन.पी.ए.) आणि त्यांचे समायोजन.

प्रकरण (५) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाची वाटचाल व विकास.

प्रास्ताविक सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांचे महत्व/स्वरूप, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या कार्याचा आढावा/ओळख, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या प्रगतीचा वाटचाल/प्रगतीचा गोषवारा—सभासद संख्या, भागभांडवल व वसूल भागभांडवल, स्वनिधी, एकूण ठेवी, कर्ज वितरण व केलेली कर्ज वसुली केलेली गुंतवणूक, असलेले खेळते भांडवल झालेला नफा कर्मचारी आढावा राबवित असलेल्या विविध योजना, सामाजिक बांधिलकी, आधुनिकीकरण व संगणिकीकरणाने मिळणारे फायदे.

प्रकरण (६) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे उत्पन्न, खर्च व प्रगती विश्लेषण.

प्रास्ताविक सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळांचे महत्व/स्वरूप, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे उत्पन्न विश्लेषण, खर्च विश्लेषण, 'कर्ज व गुंतवणूक' यासंबधी विश्लेषण, प्रगती या संबधी विश्लेषण 'नफा—तोटा' यासंबधी विश्लेषण वित्तीय व्यवस्थापन—कर्जवाटप, आर्थिक गुंतवणूक/ठेवी व कर्ज वितरण या संबधी सल्ला मार्गदर्शन, कर्जवसूली, अनुत्पादक कर्ज (एन.पी.ए.) आणि त्याचे समायोजन सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाच्या कर्जदाराच्या समस्या.

प्रकरण (७) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे यांचा सारांश अभ्यास.

प्रास्ताविक सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे यांचा सारांश अभ्यास, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे (सन २००९—१० ते

२०१८—१९) या संबंधी आढळलेले/काढलेले निष्कर्ष, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळे यांच्या संबंधी केलेल्या शिफारशी नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाी—जमातीच्या 'आर्थिक विकासात', सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे योगदान (सन २००९—१० ते २०१८—१९) नाशिक जिल्हयातील विविध मागासवर्गीय जाती—जमातीच्या 'सामाजिक विकासात' सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य खाते अंतर्गत महाराष्ट्र शासनाच्या विविध महामंडळाचे योगदान (सन २००९—१० ते २०१८—१९).

संदर्भग्रंथ सूची:

१) अर्थपर्व—मराठी अर्थशास्त्र परिषद ३१ वे राष्ट्रीय अधिवेशन, २ ते ४ नोव्हेंबर २००७.

२) ग्रामीण अर्थव्यवस्थेचा आधार—सतीश लळीत, लोकराज्य मुख्य संपादक—प्रमोद न्यं. नलावडे, संपादक सुरेश वांदिले, सप्टेंबर २०१२, अंक ६ पृष्ठ क्र. ५.

३) आपला नाशिक जिल्हा इ. ३ री क्रमिक भूगोल, प्रकरण १ ते ९ पुस्तकाचे अभ्यासमंडळ सदस्य, महाराष्ट्र पाठयपुस्तक मंडळ पुणे—४११००४.

४) नाशिक जिल्हा माहिती अधिकारी कार्यालय, नाशिक जिल्हयाची उपलब्ध माहिती व लोकसंख्या यावरील नोंदी, लेख—प्रकाशक नाशिक जिल्हा माहिती अधिकारी, नाशिक कार्यालय.

५) श्री. जगदीश किल्लोळ—नागपुर व प्रा.स.वि.सोहनी, शिरूर (जि.पुणे) अनुत्पादक जिंदगी (एन.पी.ए.) म्हणजे काय? व त्याचे वर्गीकरण कसे लोकमत सहकार विशेषांक मार्च २०११, अध्यक्ष व मुख्य संपादक मा.खा. श्री.विजय दर्डा.

६) सामाजिक संशोधन पध्दती—डॉ. सुधीर बोधनकर—प्रा.विवेक अलोणी.

७)	सामान्य ज्ञान २०१५–१६ प्रा.डॉ. संतोष दास्ताने.

८)	Meir and Baldwin: Economics Development

९)	Bhalchandar Mugekar : The Economy of Maharashtra

१०)	प्रा. रायखेलकर दामजी –भारतीय अर्थव्यवस्था.

११)	महाराष्ट्र शासन (२०१८) महाराष्ट्र जिल्हा परिषद पंचायत समिती अधिनियम १९६१ विधी व न्याय विभाग महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

१२)	वाटचाल–सामाजिक न्यायाच्या दिशेने – २००९
मा.ना.श्री. शिवाजीराव मोघे, मंत्री (सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य) महाराष्ट्र शासन, मुंबई.

१३)	लोकप्रशासन व व्यावस्थापन– डॉ. नंदकुमार नाईक

१४)	Desai A. R. – Rural Sociology in India

मार्गदर्शक

प्रा.डॉ.एस.टी.सामाले
प्राध्यापक, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
कै.नितीन कला व विज्ञान महाविद्यालय,
पाथरी (जि.परभणी) ४३१५०६

संशोधक

संजय दत्तात्रय बावीस्कर
एम.ए. (अर्थशास्त्र), एम.फिल.